

Galeria Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie – otwarcie po latach

Galeria Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie znajduje się na parterze gmachu i zajmuje jedno z jego najbardziej okazałych wnętrz – wchodzi się do niej bezpośrednio z przedsionka hallu wejściowego. Kilkuletnie prace nad rearanżacją ekspozycji zakończyły się 15 grudnia 2020 roku, jednak z powodu pandemii COVID-19 pierwsi goście mogli ją zwiedzić dopiero drugiego lutego 2021 roku¹. W pierwszych tygodniach po otwarciu MNW to właśnie Galeria Sztuki Starożytnej cieszyła się największym zainteresowaniem zwiedzających. Galeria w nowej odsłonie wpisuje się w długą tradycję obecności sztuki starożytnej w przestrzeniach MNW. Niniejszy artykuł jest próbą ukazania założeń tej ekspozycji na tle dokonań poprzedników.

Prezentacje zabytków kultur starożytnych były obecne w gmachu przy alei 3 Maja (dziś Alejach Jerozolimskich) praktycznie od początku jego istnienia². Do powstania pierwszej z nich doszło z inicjatywy Stanisława Lorentza (ówczesnego wicedyrektora, a w latach 1938–1982, z przerwą na lata wojenne, dyrektora instytucji). Już w 1936 roku, a więc dwa lata przed oficjalnym otwarciem nowej siedziby muzeum, zwrócił się on do Kazimierza Michałowskiego, planującego w tym czasie misję archeologiczną do Edfu w Egipcie, z propozycją zorganizowania ekspozycji będącej prezentacją obiektów z tych właśnie wykopalisk³. W 1937 roku do MNW przywieziono 30 skrzyń zawierających zabytki z Edfu i jeszcze w tym samym roku, w przestrzeniach przeznaczonych na ekspozycje czasowe, otwarto „Wystawę wykopalisk egipskich

¹ Udostępnienie Galerii Sztuki Starożytnej MNW zwiedzającym było planowane na 16 grudnia 2020. Niestety ze względu na sytuację związaną z pandemią i zamknięcie w ostatnich miesiącach 2020 wszystkich instytucji kultury okazało się to niemożliwe. Po zakończeniu prac montażowych w GSS, 22 grudnia 2020 ekspozycję zwiedził minister kultury, dziedzictwa narodowego i sportu prof. Piotr Gliński.

² Na temat historii gmachu MNW – zob. Piotr Kibort, *Na skarpie. Gmach Muzeum Narodowego w Warszawie – historia projektowania i budowy w latach 1919–1938* [w:] *Marzenie i rzeczywistość. Gmach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 2016, s. 34–75. Piotrowi Kibortowi serdecznie dziękuję za konsultację w sprawie historii gmachu MNW. W doborze fotografii dawnej galerii pomocy udzieliła mi Anna Masłowska, której również składam podziękowania.

³ Uniwersytet Warszawski, organizator misji, powierzył jej kierownictwo Kazimierzowi Michałowskiemu – zob. Stanisław Lorentz, *Z dziejów Muzeum Narodowego w Warszawie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1965, R. 9, s. 337; zob. też: Kazimierz Michałowski, *Galeria Sztuki Starożytnej w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1957, R. 2, s. 113; Stanisław Lorentz, *Wystawy Muzeum Narodowego w Warszawie 1945–1975*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1976, R. 20, s. 407.

il. 1 | fig. 1

Wystawa wykopalisk
egipskich Uniwersytetu
Józefa Piłsudskiego
| Exhibition of Józef
Piłsudski University
Excavations in Egypt,
MNW | NMW, fragment
ekspozycji z posągiem
kapłana boga Amona
| part of the exhibition
with a statue of a priest
of the god Amon, 1937

fot. | photo
Zofia Tomaszewska

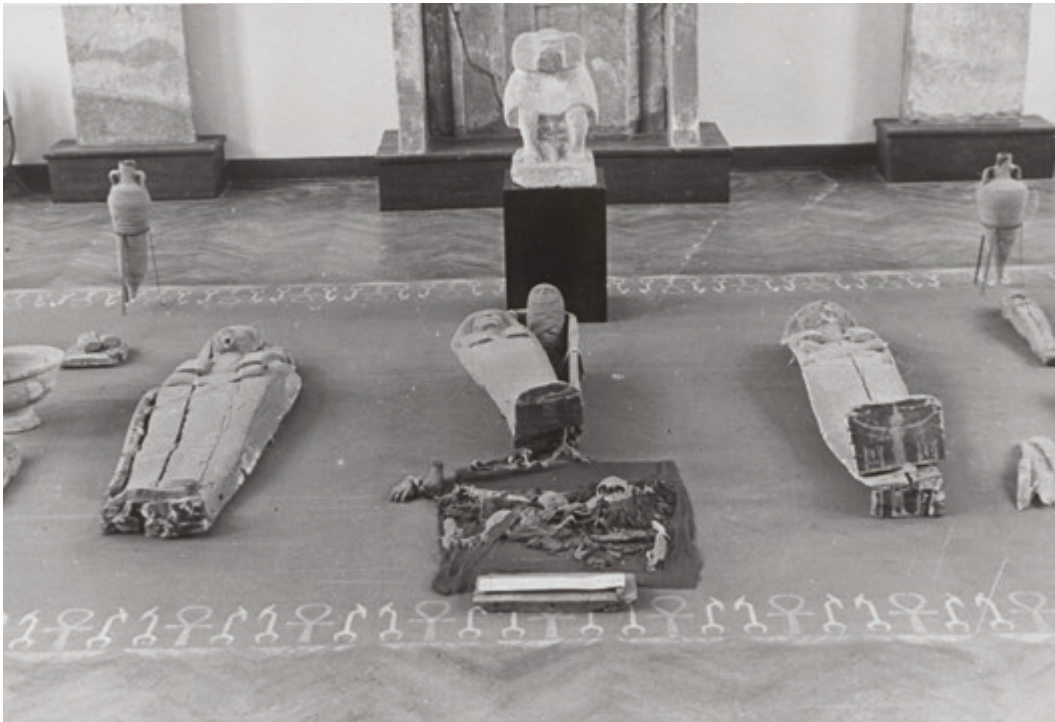

il. 2 | fig. 2

Galeria Sztuki
Starożytnej MNW
| NMW Gallery
of Ancient Art,
sala II – zabytki
egipskie z epoki
Starego Państwa
| Room II – Egyptian
artefacts from
the Old Kingdom,
1938–1939

fot. | photo Jan Ryś

il. 3 | fig. 3

Wystawa *Warszawa oskarża* | Warsaw Accuses exhibition, MNW | NMW, fragment ekspozycji – „Sala egipska” – zbezczeszczone mumie i sarkofagi egipskie | the “Egypt Room” at the exhibition with desecrated Egyptian mummies and sarcophagi, 1945

fot. | photo
Zofia Chomętowska

Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego”, która trwała od 28 września do 28 listopada (il. 1)⁴. Ekspozyty te (wraz z innymi) zostały ponownie pokazane w trzecim skrzydle gmachu MNW, otwartego już oficjalnie 18 czerwca 1938 roku (il. 2)⁵.

Zbiory starożytne poniosły w czasie II wojny światowej olbrzymie straty, co próbowano oddać na słynnej wystawie „Warszawa oskarża” zorganizowanej w maju 1945 roku⁶. Duża część owej ekspozycji znalazła się w trzecim skrzydle gmachu, same zabytki, głównie pochodzące z Edfu zostały umieszczone w „Sali egipskiej”. Nad jej wejściem znalazł się napis: „Czterdzieści wieków przetrwało – zniszczyła ręka niemiecka”⁷ (il. 3). Jeszcze wiele lat później w bardzo osobisty i emocjonalny sposób pisał o tym Michałowski w tekście *Sztuka starożytna na wystawie „Warszawa oskarża”*⁸.

⁴ Anna Maśłowska, *Kronika wystaw Muzeum Narodowego w Warszawie 1862–2002*, t. 1, 1862–1962, Warszawa 2002, s. 86–87; zob. też: Stanisław Lorentz, *Muzeum Narodowe w Warszawie: zarys historyczny*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1938, R. 1, s. 56; Kazimierz Michałowski, *Od Edfu do Faras. Polskie odkrycia archeologii śródziemnomorskiej*, Warszawa 1983, s. 21; Kazimierz Michałowski, *Wspomnienia*, Warszawa 1986, s. 160.

⁵ A. Maśłowska, op. cit., s. 37.

⁶ Ibidem, s. 98–99.

⁷ Dariusz Kaczmarzyk, *Pamiętnik wystawy „Warszawa oskarża”. 3 maja 1945 – 28 stycznia 1946 w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1976, R. 20, s. 613.

⁸ Tekst ten rozpoczynał się w sposób następujący: „Rozbite naczynia z okresu Starego Państwa, które przetrwały prawie 5. tys. lat, potłuczone bardzo cenne szkła rzymskie, pogruchotane kamienne rzeźby i płaskorzeźby z Egiptu, Grecji i Rzymu, zbezczeszczone żołnierskimi butami, podeptane i pogniecione kartonaże z mumiami...

il. 4 | fig. 4

Henryk Romanowski,
Galeria Sztuki
Starożytnej MNW
| NMW Gallery
of Ancient Art,
widok ekspozycji
sztuki rzymskiej
(sala 1a – sarkofagi
i portrety rzymskie
oraz ceramika
południowoitalska
z IV w. p.n.e.) | a view of
the Roman art exhibit
(Room 1a – Roman
sarcophagi and
portraits, and southern
Italian pottery from
the 4th c. BC), 1949

fot. | photo Muzeum
Narodowe w Warszawie

Galerię Sztuki Starożytnej po II wojnie światowej otwarto dopiero w maju 1949 roku. Była ona uporządkowana według sztuki trzech głównych ośrodków: Egiptu, Grecji i Rzymu (il. 4).⁹ Maria Ludwika Bernard w 1953 roku zwracała uwagę, że otwarcie galerii stało się istotnym wydarzeniem w polskim muzealnictwie, po raz pierwszy bowiem zastosowano w niej „nową zasadę ekspozycyjną, kładącą główny akcent na zabytek oświetlony sztucznym światłem, przy jednocześnie jak najdalej posuniętej chęci wyeliminowania mebla muzealnego”¹⁰. Sam Michałowski we wspomnieniach pisanych w latach 1976–1978 określał ją jako „podówczas na pewno jedną z najbardziej nowoczesnych w Europie”¹¹. Układ zwiedzania nie był chronologiczny. Wynikło to z faktu, że przygotowując ekspozycję, podporządkowano się charakterowi muzealnych wnętrz i uznano, że zabytki egipskie (najstarsze) nie będą odpowiednie dla długiej pierwszej sali¹². I tak, wchodząc do galerii, zwiedzający

Resztki rozgrabionych i porozrywanych naszyjników i potrząskane naczynia alabastrowe z tego okresu. Ten obraz zniszczeń, który zastaliśmy po wyzwoleniu w Dziale Sztuki Starożytnej został zobrazowany w jakże przekonujący i wstrząsający sposób [...] na wystawie »Warszawa oskarża«. Zob. Kazimierz Michałowski, *Sztuka starożytna na wystawie »Warszawa oskarża«*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1976, R. 20, s. 592–593.

⁹ Maria Ludwika Bernhard, *Zbiory sztuki starożytnej w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Muzealnictwo” 1953, R. 3, s. 43 (plan opublikowany został na s. 42).

¹⁰ Ibidem, s. 43.

¹¹ K. Michałowski, *Wspomnienia*, op. cit., s. 202.

¹² M.L. Bernhard, op. cit., s. 45.

poznawali najpierw sztukę grecką i rzymską, a dopiero na końcu – egipską. Cechą charakterystyczną tej ekspozycji było zresztą uwypuklenie właściwości przestrzeni oryginalnej – z wyraźnie widocznymi belkami stropowymi oraz wysokimi oknami. W kolejnych latach zbiory uzupełniano i wzbogacano, m.in. dzięki obiektom pozyskiwanym podczas kolejnych ekspedycji archeologicznych, np. w Mirmekionie (od 1956 we współpracy z Muzeum Ermitażu)¹³, Tell Atrib (od 1957), Deir-el-Bahari (od 1961)¹⁴, a także w Faras (od 1961)¹⁵. W 1980 roku ekspozycja została czasowo zamknięta w celu przeprowadzenia jej modernizacji. Rok później, we wrześniu, po stosunkowo niewielkich zmianach, otwarto część galerii z zabytkami greckimi i rzymskimi, natomiast dwa kolejne lata trwał jeszcze remont części egipskiej¹⁶.

Po ponad 60 latach niemal nieprzerwanego funkcjonowania, podczas których wprowadzano jedynie niewielkie zmiany, Galeria Sztuki Starożytnej wymagała pilnego remontu – jej stan techniczny był powodem zamknięcia galerii dla zwiedzających już w 2011 roku¹⁷. Od tego czasu prowadzone były dyskusje nad charakterem przyszłej ekspozycji, a także sposobami jej finansowania. Realizacja projektu „Rearanżacja stałej ekspozycji Galerii Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie” stała się możliwa dzięki uzyskaniu wsparcia finansowego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020¹⁸. Wkład własny zapewniony został dzięki środkom przyznanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹⁹.

Pomysłodawczynią zarysu nowej koncepcji ekspozycji była ówczesna dyrektor Agnieszka Morawińska. W czasie jej kadencji (2010–2018), w wyniku szeroko zakrojonych prac rearanżacyjnych, otwarte zostały dla publiczności kolejne odnowione przestrzenie: Galeria Sztuki Średniowiecznej oraz Galeria Sztuki XX i XXI Wieku (2013)²⁰, Galeria Faras (2014), Galeria Sztuki Dawnej (2016) oraz Galeria Wzornictwa Polskiego (2017). Galeria Sztuki Starożytnej stała się więc ostatnią z zaplanowanych przestrzeni muzealnych, które w owym okresie podlegały modernizacji lub powstawały na nowo²¹.

Podstawowym założeniem projektu było odwrócenie dotychczasowej narracji²². W latach 2013–2014 trwały prace nad scenariuszem ekspozycji, który miał położyć szczególny nacisk na potrzeby edukacyjne. Myślą przewodnią było „ukazanie roli sztuki starożytnej i antycznych

¹³ Barbara Ruszczyc, Wanda Zdrojewska, *Galeria Sztuki Starożytnej*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1987, R. 31, s. 10.

¹⁴ Ibidem, s. 13.

¹⁵ W tym czasie zbiory z Faras stanowiły część Zbiorów Sztuki Starożytnej, zostały one wyodrębnione w 1997. Większość zabytków z Faras znalazła się w Zbiorach Sztuki Wschodniochrześcijańskiej, obiekty faraonские i meroickie w dalszym ciągu stanowiły jednak część zbiorów starożytnych. W 2011 nastąpiło ponowne połączenie kolekcji, w grudniu 2020 nosiły one nazwę Zbiorów Sztuki Starożytnej i Wschodniochrześcijańskiej. Polskie misje archeologiczne, w których brał udział Kazimierz Michałowski, a więc i prowadzone lub współprowadzone przez Muzeum Narodowe w Warszawie opisane są w jego książce: Kazimierz Michałowski, *Od Edfu do Faras...*

¹⁶ B. Ruszczyc, W. Zdrojewska, op. cit., s. 38 i il. 18.

¹⁷ *Struktura ekspozycji stałych [w:] Raport Roczny Muzeum Narodowego w Warszawie 2013–2014*, Warszawa 2015, s. 42.

¹⁸ Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury.

¹⁹ Zob. <<https://mapadotacji.gov.pl/projekty/747098/>>, [dostęp: 1 stycznia 2021]. W 2021 MKiDN zmieniło nazwę na Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu.

²⁰ Galeria XX i XXI Wieku została zamknięta w 2019.

²¹ *Rearanżacja galerii stałych [w:] Raport Roczny Muzeum Narodowego w Warszawie 2012*, Warszawa 2013, s. 39, 42.

²² Witold Dobrowolski, *Historia Galerii [w:] Galeria Sztuki Starożytnej. Przewodnik*, Warszawa 2007, s. 10.

il. 5 | fig. 5

Sala I – sala egipska
| Room 1 – Egypt

fot. | photo Bartosz Bajerski

cywilizacji w rozwoju Europy”²³. Konkurs na opracowanie koncepcji aranżacji galerii został rozstrzygnięty w 2014 roku. Wygrał projekt zaproponowany przez pracownię Nizio Design International. W sferze estetycznej opierał się on na grze światła i ciemności. Projekt zakładał zbudowanie minimalistycznej scenografii odnoszącej się przede wszystkim do charakteru eksponowanych zabytków i służącej wydobywaniu ich walorów estetycznych²⁴. Wizja ta musiała oczywiście zostać dostosowana do przestrzeni przeznaczonej na ekspozycję, podjęto jednak decyzję o znacznej modyfikacji wnętrza. Najistotniejszą zmianą była rezygnacja z wysokich okien jako źródła światła i elementu wystroju, nowy podział pierwotnego bocznego ciągu galerii, który został przekształcony w trzy sale z osobnymi wejściami oraz rezygnacja z antresoli w końcowej części ekspozycji – tam całość została podzielona na dwie kondygnacje – de facto dwie osobne sale. Roboty budowlane rozpoczęły się w 2017 roku i były realizowane przez Przedsiębiorstwo Budowlano-Konserwatorskie Castellum²⁵.

²³ Kierownikiem projektu był Alfred Twardecki, uczestnikami – Monika Dolińska, Andrzej Reiche, Małgorzata Korzeniowska, Tomasz Górecki i Joanna Wiercińska. *Raport Roczny Muzeum Narodowego w Warszawie 2013–2014*, s. 173.

²⁴ *9 przestrzeni dedykowanych kulturze i sztuce starożytnej oraz antycznym cywilizacjom* [online], <<http://nizio.com.pl/galeria-sztuki-starozytniej-w-muzeum-narodowym-w-warszawie/>>, [dostęp: 20 listopada 2020].

²⁵ Galeria Sztuki Starożytnej jest dziełem wielu osób. Nad jej przygotowaniem w latach 2013–2020 w Zbiorach Sztuki Starożytnej i Wschodniochrześcijańskiej pracowali (w kolejności alfabetycznej): dr Monika Dolińska, Emil

Na 716 m² powierzchni nowej galerii wyodrębniono dziewięć pomieszczeń, które odnoszą się do kolejnych epok i miejsc, reprezentując kulturę i sztukę: Egiptu (trzy sale), Bliskiego Wschodu (jedna sala) oraz Grecji i Rzymu (pięć sal, w których znalazły się również zbiory cypryjskie i etruskie).

Ekspozycja egipska koncentruje się na opowieści o Zaświatach, przekonaniach i wierzeniach Egipcjan na temat tego, co niewidzialne oraz bogów, którzy rządzą i opiekują się

il. 6 | fig. 6

Sala II – sala egipska
Room 2 – Egypt

fot. | photo Bartosz Bajerski

Jęczmienowski, Tomasz Górecki, Małgorzata Korzeniowska, Weronika Krzemień, dr Marcin Matera, dr Monika Muszyńska, Andrzej Reiche, dr Alfred Twardecki i Joanna Wiercińska. Kuratorami w tym czasie byli: dr Alfred Twardecki (do grudnia 2018), dr Monika Dolińska (od grudnia 2018 do końca maja 2020) i pisząca te słowa (od czerwca 2020). Osobą pomagającą w przygotowaniu ekspozycji była Aleksandra Pikulska. W trakcie opracowywania wniosku, a potem jego realizacji, zmieniali się kierownicy projektu, byli nimi: Magdalena Radzicka, Bartłomiej Podlewski, Krzysztof Wojdak i Arkadiusz Kosowski. Prace budowlane rozpoczęto w 2018, w czasie kadencji dr Agnieszki Morawińskiej i były one kontynuowane w kadencjach kolejnych dyrektorów, p.o. dyrektora MNW, dr. Piotra Rypsona, prof. dr. hab. Jerzego Miziołka, wreszcie dr. hab. Łukasza Gawła, prof. UJ. Wyeksponowanie dzieł w Galerii nie byłoby możliwe bez nieocenionej pracy konserwatorów: Weroniki Chutkowskiej, Zbigniewa Godziejewskiego, Joanny Lis, Andrzeja Karolczaka, Agnieszki Kijowskiej, Cezarego Michno i Katarzyny Rachuty z Pracowni Konserwacji Sztuki Starożytnej i Rzeźby Kamiennej, Katarzyny Kowalskiej, dr Anny Mistewicz, dr. Piotra M. Zalewskiego i Ady Kokot z Pracowni Konserwacji Ceramiki, Szkła, Metalu; Magdaleny Borkowskiej, Małgorzaty Myślickiej, Doroty Nowak i Ewy Wadowskiej z Pracowni Konserwacji Papieru, a także Barbary Kowalskiej, Mirosławy Machulak i Justyny Miecznik z Pracowni Konserwacji Tkanin. Nad całością prac konserwatorskich czuwała Dorota Ignatowicz-Woźniakowska. Ekspozycja nie powstałaby dzięki ciężkiej i często niewidocznej pracy wielu osób zatrudnionych w MNW. Wszystkim im należą się podziękowania.

il. 7 | fig. 7

Sala III – sala egipska
| Room 3 – Egypt

fot. | photo Bartosz Bajerski

światem. Wchodząc do galerii, zwiedzający mogą podziwiać wolnostojące rzeźby lwiegłowej bogini Sachmet (datowane na ok. 1390–1352 p.n.e.), fragment posągu boga Amona o twarzy faraona Tutanchamona (ok. 1336–1327 p.n.e.) czy wreszcie sfinksa z tytułaturą Totmesa III (ok. 1479–1425 p.n.e.) (il. 5). Szczególną uwagę warto zwrócić na zabytki umieszczone w gablotach, mniej spektakularne, ale przepiękne: model rzeźbiarski – głowę Nektanebo I lub II (380–343 p.n.e.) albo głowę księcia ptolomejskiego Cezariona (44–30 p.n.e.).

W pierwszej bocznej sali wprowadzającej w problematykę wierzeń o życiu pośmiertnym Egipcjan zobaczyć można świetnie zachowane papirusy, w szczególności *Księgę umarłych piastunki Bakai* (ok. 1550–1295 p.n.e.) – liczący niemal dziesięć metrów długości papirus, który zawiera spisana, ale też zilustrowaną przy pomocy obrazów, opowieść o drodze duszy w Zaświaty. Z wierzeniami tymi wiążą się figurki uszebti prezentowane w pobliskiej gablocie. W innej z kolei gablocie znaleźć można duży wybór naczyń egipskich, różniących się funkcją (przedmioty kultowe i użytku codziennego) i materiałem, z którego zostały wykonane (od gliny po drogi alabaster) (il. 6). Wejście do następnej bocznej sali poprzedzają gabloty z mumiami i sarkofagami zwierząt, a także figura strażnika miejsc świętych – Anubisa (ok. 1550–1069 p.n.e.). Wewnątrz umieszczono wyjątkowo cenny i okazały zabytek – ślepe wrota mastaby urzędnika imieniem Izi (ok. 2345–2323 p.n.e.). W sąsiedztwie znajduje się kolekcja kartonarzy i sarkofagów. Choć należą one do różnych epok długiej historii Egiptu, reprezentują jednak ciągle to samo przekonanie o konieczności zachowania, utrwalenia, uwiecznienia ciała po to, by mogło ono prowadzić swoje życie w świecie umarłych. W tym

kontekście eksponowana jest tu mumia odnaleziona w sarkofagu kapłana o imieniu Hor-Dżechuti oraz jego kartonaż i sarkofag (I w. p.n.e.) (il. 7).

Ostatnim punktem egipskiej części galerii jest tzw. dziedziniec ptolemejski, gromadzący głównie obiekty kamienne, pochodzące z polsko-francuskich wykopaliisk w Edfu. Szczegółne miejsce zajmuje w nim naos z wyobrażeniami bogiń Hathor i Sachmet z drugiej połowy I wieku p.n.e. (il. 8). Na zewnętrznej ścianie tej sali umieszczony został jedyny przechowywany w MNW przykład antycznego malarstwa tablicowego – mumiowy portret chłopca, datowany na drugą połowę II wieku n.e.

Starożytne zabytki eksponowane w salach egipskich zyskały jeszcze jeden ciekawy kontekst – przejawy egiptomanii, która towarzyszyła Europejczykom przez stulecia. I tak, w jednej z gablot zobaczyć można XIX-wieczne przedmioty użytkowe utrzymane w specyficznym „egipskim” stylu, a wśród nich empirowy świecznik z postacią Artemidy z Efezu. To dowody żywej po dziś dzień fascynacji kulturą i sztuką kraju faraonów.

W niewielkiej przestrzeni znajdującej się naprzeciw „dziedzińca ptolemejskiego” prezentowane są zbiory bliskowschodnie. Nie jest to co prawda zespół równie liczny co kolekcje egipskie i grecko-rzymskie, niemniej zwiedzający zobaczą tu przedmioty bardzo różnorodne – przykłady tabliczek sumeryjskich zapisanych pismem klinowym z XXI wieku p.n.e., fragmenty wyrafinowanych rzeźb figuralnych, zwłaszcza reliefów pochodzących z pałaców w Nimrud i Niniwie z IX i VII wieku p.n.e., a także jeden z najbardziej znanych obiektów tej ekspozycji, będący jej wizytówką: reliefową maskę w formie głowy byka (protomę),

il. 8 | fig. 8

Sala I – sala egipska,
tzw. dziedziniec
ptolemejski
| Room 1 – Egypt,
the Ptolemaic Court

fot. | photo Bartosz Bajerski

il. 9 | fig. 9

Sala IV – ekspozycja sztuki starożytnego Wschodu | Room 4 – ancient Eastern art exhibit

fot. | photo Bartosz Bajerski

pochodzącą zapewne z Iranu i datowaną na drugą połowę II tysiąclecia p.n.e., która mimo niewielkich rozmiarów jest wspaniałym dowodem kunsztu starożytnych artystów (il. 9).

Największa przestrzeń nowej galerii poświęcona jest sztuce Etrurii, Cypru, Grecji i Rzymu. Zobaczymy tu więc np. dzieła cypryjskie będące efektem charakterystycznego dla tej wyspy spotkania kultur Wschodu i Zachodu, a wśród nich naczynie w kształcie byka, służące zapewne do rytualnych libacji, datowane na 1450–1200 r. p.n.e. W kilku gablotach wyeksponowano przedmioty związane z kultem religijnym, ofiarami czy też praktykami pielgrzymkowymi – wśród nich szczególną uwagę warto zwrócić na pochodzącą z obszaru Azji Mniejszej grecką inskrypcję wotywną z I–II wieku n.e., w której zobaczymy kształt stóp – symboliczny obraz odbytej pielgrzymki. W gablocie reprezentującej przedmioty związane z działalnością kupców i rzemieślników w świecie śródziemnomorskim znajdują się obiekty świadczące o ich operatywności i podejmowanych aktywnościach – np. ostraka greckie, czyli fragmenty ceramicznych skorup zapisanych tuszem, które są de facto starożytnymi rachunkami. W tej części galerii zgromadzono ciekawe przykłady zabytków terakotowych, jak np. rzymskie reliefy architektoniczne „Campana”, wśród których uwagę przykuwa datowane na I wiek n.e. wyobrażenie Perseusza z głową Meduzy. W tej sali eksponowany jest również okazały (datowany na okres I w. p.n.e. – I w. n.e.) nagrobek z przedstawieniem jeźdźcy i liczący ponad pięć metrów wysokości kolumna koryncka z Tell Atrib, pochodząca z pierwszej połowy II wieku (il. 10). Nieco dalej zebrano zabytki przedstawiające sztukę wojenną Greków i Rzymian, ale i zamiłowanie do sportu i zabawy. Znaleźć można również przedmioty służące kobietom do pracy,

a także takie, które były przeznaczone do dbania o urodę. Właśnie na podstawie tych często niepozornych przedmiotów można poznać niektóre aspekty życia ich starożytnych użytkowników. Inne zabytki, pogrupowane w gablotach, ilustrują starożytne wierzenia w bogów, opowieści o bohaterach oraz praktyki związane z kultami misteryjnymi i ekstatycznymi. Środkową część sali zajmują monumentalne rzeźby – rzymskie kopie greckich oryginałów – na osi tej przestrzeni umieszczony został posąg Jupitera w typie kapitolinśkim, dzieło z końca II–III wieku (**il. 11**).

Jednym z najwspanialszych, najbardziej różnorodnych i najcenniejszych zespołów zabytków starożytnych w zbiorach MNW jest kolekcja waz. Choć widoczne są one w wielu miejscach galerii, najcenniejszy ich zespół umieszczono w osobnej sali. Dzięki precyzyjnemu oświetleniu podziwiać można nie tylko wyszukane kształty kraterów, amfor, lektyów, stamnosów, kyliksów, aryballosów, alabastronów, pykses i skyfosów, ale może przede wszystkim ich dekoracje. To prawdziwa galeria czarno- i czerwonofigurowego malarstwa wazowego (**il. 12**). Obiekty zostały zaprezentowane w układzie chronologicznym; wśród nich najcenniejsze to kalpis z wyjątkowo rzadko spotykanym przedstawieniem Safony, dzieło pochodzące zapewne z Aten i datowane na ok. 510 r. p.n.e. oraz amfora czerwonofigurowa z przedstawieniami efeba oraz satyra, która jest dziełem malarza Euthymidesa (ok. 515–500 r. p.n.e.). Uzupełnieniem ekspozycji jest prezentacja multimedialna poświęcona technikom wytwarzania ceramiki greckiej.

il. 10 | fig. 10

Sala V – sztuka
okresu klasycznego
| Room 5 – Classical
antiquity exhibit

fot. | photo Bartosz Bajerski

il. 11 | fig. 11

Sala VI – sztuka
okresu klasycznego
Room 6 – Classical
antiquity exhibit

fot. | photo Bartosz Bajerski

Ostatnie sale galerii ulokowane są na dwóch poziomach. W górnej części, po dwóch stronach prowadzących do niej schodów, umieszczono posągi Rzymian w togach, datowane na I–III wiek. W centrum znajduje się multimedialna przestrzeń nawiązująca do rzymskiego *impluvium*, czyli basenu, który znajdował się w atrium domostwa jako zasobnik wody. Na osi pomieszczenia umieszczony został relief z przedstawieniem cesarza Karakalli i jego matki Julii Domny, która koronuje swego syna. Dzieło to datowane jest na 212–217 r. n.e. Tutaj prezentowana jest również kolekcja rzeźbionych portretów rzymskich, monet, zespół zabytków szklanych, jak też obiekty związane z pobożnością domową. Wśród prezentowanych w tej sali zabytków znaleźć można prawdziwe perły – rzymską Tabliczkę Rondanini z ilustracją Odysei, którą można datować na okres między 30 r. p.n.e. a 14 r. n.e., czy też paterę wykonaną w Galii, ale wykorzystującą medalion Teodozjusza II, władającego Konstantynopolem w pierwszej połowie V wieku. Unikatowym zabytkiem jest także koptyjska tunika z przedstawieniami prac Heraklesa, datowana na VI–VIII wiek. Dzieło to pochodzi z Egiptu i jest świadectwem długiego życia legend o bohaterach antycznych wśród chrześcijan żyjących w świecie śródziemnomorskim. Podobnie jak w części poświęconej sztuce starożytnego Egiptu pojawiają się tu również zabytki świadczące o nowożytnych i nowoczesnych modach i fascynacjach antykiem, w tym bardzo ciekawy, wykonany z brązu model Łuku Konstantyna, pochodzący z ok. 1820 roku (il. 13). W sali na dolnym poziomie zgromadzone zostały zabytki związane ze śmiercią oraz z kultami zmarłych, cesarzy i bogów w okresie rzymskim, a także pamięcią o zwykłych śmiertelnikach, w tym zwłaszcza urny i sarkofagi oraz ich fragmenty, a także

inskrypcje i ołtarze nagrobne. Unikatem jest także podstawa pod misę ofiarną z II wieku n.e., którą odkryto w Zakrzowie w barbarzyńskim grobie z końca III – początku IV wieku. Ekspozycję zamykają zabytki, które ilustrują wielość kultów religijnych w Imperium Rzymskim. Są to obiekty związane z kultami Mitry i Kybele oraz te mające związek z pojawieniem się nowej religii – chrześcijaństwa, reprezentowanego tu przede wszystkim przez inskrypcje nagrobne (il. 14).

Nowa ekspozycja w MNW, choć zorganizowana w porządku chronologicznym, pozwala na poznawanie sztuki kultur starożytnych według różnych kluczy: poprzez pryzmat koncepcji religijnych, kultów i rytuałów związanych z życiem pozagrobowym, w perspektywie życia publicznego i ekonomicznego, a także ról, jakie w społeczeństwach pełniły kobiety i mężczyźni. Ekspozycja prezentuje zarówno sztukę oficjalną, przeznaczoną dla elit, jak też obiekty artystyczne oraz rzeczy codziennego użytku używane przez wszystkie grupy społeczeństw starożytnych. Często są to zabytki i przedmioty nieoczywiste, ale uświadamiają one zwiedzającym podobieństwo i bliskość pomiędzy światem ludzi należących do kultur starożytnych a naszym życiem współczesnym²⁶.

il. 12 | fig. 12

Sala VII – sala
z wazami
Room 7 – Vases

fot. | photo Bartosz Bajerski

²⁶ Ten aspekt interpretacji zabytków starożytnych prezentuje popularna książka przygotowana na otwarcie Galerii pt. *My i oni. Sztuka starożytna w Muzeum Narodowym w Warszawie / We and Those Before Us. Ancient Art in the National Museum in Warsaw*, redakcja naukowa Aleksandra Sulikowska-Belczowska, Warszawa 2020.

il. 13 | fig. 13

Sala VIII – sala
rzymska
Room 8 – Rome

fot. | photo Bartosz Bajerski

Na ekspozycji zobaczyć można ponad 1860 zabytków – są to w przeważającej liczbie obiekty będące własnością MNW. Część z nich to zbiory z kolekcji historycznych, m.in. kolekcji Czartoryskich z Gołuchowa, kolekcji Tyszkiewiczów z Łohojska, kolekcji Radziwiłłów w Nieborowie, czy też kolekcji Lyceum Hosianum w Braniewie. Prezentację uzupełniają zabytki pochodzące z depozytu Muzeum Luwru w Paryżu (które w MNW znajdują się od 1960)²⁷ oraz z depozytu Uniwersytetu Warszawskiego (w MNW od końca lat trzydziestych XX w.). Należy podkreślić, że pracownicy Zbiorów Sztuki Starożytnej, jako cenieni specjaliści, prowadzili bardzo aktywną działalność archeologiczną na stanowiskach w całym regionie śródziemnomorskim i na Bliskim Wschodzie²⁸ – niektóre z odkrytych przez nich obiektów można dziś podziwiać w galerii.

Galeria Sztuki Starożytnej MNW – kierowana przez tak wybitne osobowości jak Kazimierz Michałowski, Maria Ludwika Bernhard, Barbara Ruszczyc, Jadwiga Lipińska, Witold Dobrowolski – przez lata inspirowała i budziła wśród zwiedzających pasję do sztuki starożytnej

²⁷ B. Ruszczyc, W. Zdrojewska, op. cit., s. 18; zob. też: A. Masłowska, op. cit., s. 206–207.

²⁸ B. Ruszczyc, W. Zdrojewska, op. cit., s. 13–17.

i dawnych kultur. Jej zabytki były przedmiotem licznych opracowań naukowych, wśród których wiele opublikowano w kolejnych numerach „Rocznika Muzeum Narodowego w Warszawie”, były prezentowane na wystawach organizowanych także poza Warszawą i za granicą. Wraz z otwarciem po latach Galerii Sztuki Starożytnej zbiory te zyskują nowe życie. Czy powstaną kolejne ich opracowania i nowe interpretacje? Chcielibyśmy też, by sama aranżacja galerii stała się przedmiotem inspirujących dyskusji muzealników.

il. 14 | fig. 14

Sala IX – ekspozycja
z okresu etruskiego
i rzymskiego
| Room 9 – Classical
antiquity exhibit

fot. | photo Bartosz Bajerski